

บทที่ ๔

การวิเคราะห์แนวคิดเรื่องตัวตนในงานวรรณกรรมของ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

การศึกษาวิจัยในบทที่ ๒ และบทที่ ๓ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยแนวคิดเรื่องตัวตนในพุทธปรัชญาเถรวาท และแนวคิดเรื่องตัวตนที่มีปรากฏในงานวรรณกรรมของ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล โดยนำข้อมูลที่ได้ศึกษาวิเคราะห์แล้วมาเรียบเรียงนำเสนอในรูปแบบของการพรรณนาโวหาร ในบทนี้จะวิเคราะห์เรื่องตัวตนในพุทธปรัชญาเถรวาทและตัวตนที่มีปรากฏในงานวรรณกรรมตามทัศนะของ เสกสรรค์ฯ ตลอดจนนำข้อมูลที่ได้จากงานวรรณกรรมมาวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจในสิ่งที่เรียกว่าตัวตนตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของผู้สร้างสรรค์งานวรรณกรรมออกมาให้เห็นว่าสิ่งที่เรียกว่าตัวตนนั้นมีความหมายอย่างไรในพุทธปรัชญาเถรวาทและแตกต่างอย่างไร

๔.๑ การตีความและความเข้าใจเรื่องตัวตนในพุทธปรัชญาเถรวาท

จากการศึกษาเรื่องตัวตนในพุทธปรัชญาเถรวาทในบทที่ ๒ สามารถวิเคราะห์ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องตัวตนโดยการอธิบายผ่านทฤษฎีสังขะ ๒ ซึ่งประกอบด้วย ๑.สมมติสังขะ ๒.ปรมาตตสังขะ โดยที่แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องตัวตนนี้ท้ายที่สุดแล้วอธิบายได้ในระดับที่เป็นสมมติสังขะเท่านั้น คือ การประกอบด้วยเหตุและปัจจัยที่พร้อมด้วยการอธิบายภายใต้ชุดของชั้น ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เมื่อองค์ประกอบครบการถือกำเนิดขึ้นมาเป็นสิ่งมีชีวิตแบบต่าง ๆ รวมทั้งมนุษย์ด้วย จะเห็นได้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับเรื่องตัวตนว่าแนวความคิดโดยพื้นฐานที่เกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นเพียงความจริงในระดับเบื้องต้นเท่านั้น คือเป็นเพียงความจริงในระดับสมมติบัญญัติ เพราะว่าเรื่องตัวตนในระดับนี้เกิดขึ้นมาเพื่อเป็นประโยชน์ในการติดต่อสื่อสารเพื่อเรียกชื่อสิ่งของสิ่งที่ต้องการทำความเข้าใจในระหว่างกันและกัน หรือต้องการติดต่อสื่อสารในสังคมของมนุษย์หรือเพื่อความสะดวก ที่พระพุทธเจ้าใช้ติดต่อสื่อสารกับศาสนิกชนของพระองค์เพื่อเป็นการสั่งสอนให้ถึงความพ้นทุกข์ให้ได้ แต่สิ่งที่เรียกว่าตัวตนที่ถูกบัญญัติขึ้นมากลับถูกบิดเบือนด้วยความไม่รู้คือ อัตตวาพาทาน และ อัตตานุทิฐิ คือความยึดมั่นในวาทะว่าตัวตน เป็นสิ่งที่เป็นจริงและมีจริงขึ้นมา

ภายใต้คำเรียกอัตตวาทุปาทานนี้เองคือสิ่งที่ เป็นบัญญัติเพื่อการเรียกสิ่งของต่าง ๆ เช่น มนุษย์ ต้นไม้ สุนัข สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นบัญญัติทั้งสิ้นซึ่งบัญญัตินี้สามารถแยกออกได้เป็น ๒ ลักษณะใหญ่ ๆ คือ นามบัญญัติ และอรรถบัญญัติ การใช้บัญญัติว่าโดยสาระสำคัญที่สุดในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นเป็นการใช้เพื่อสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นในการสื่อสารระหว่างกันและกัน ซึ่งรวมถึงคำว่าตัวตนด้วย แต่คำ ๆ นี้กลับสร้างความเข้าใจให้คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงภายใต้ความไม่รู้เป็นอย่างมาก แต่ในการสร้างความเข้าใจในความเป็นมนุษย์นั้น ภายใต้ธรรมชาติของมนุษย์นั้นสามารถเข้าใจได้ว่า

๑. มนุษย์นั้นเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติทั้งหมด
๒. กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของมนุษย์ ได้แก่
 - ปฏิจจสมุปบาท กฎแห่งความเป็นเหตุเป็นผล (การเกิดของมนุษย์)
 - กฎไตรลักษณ์ กฎธรรมชาติที่ครอบคลุมสรรพสิ่งรวมทั้งมนุษย์
 - อริยสัจ ๔ กฎธรรมชาติของความจริงที่เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาชีวิตของมนุษย์
 - กฎแห่งกรรม กฎธรรมชาติแห่งการกระทำของมนุษย์ (ระบบทางศีลธรรม)

เมื่อใดก็ตามที่ได้เรียนรู้ถึงธรรมชาติ (ธรรมะ) เหล่านี้ทั้งจากการเรียนรู้ทางทฤษฎี และจากการปฏิบัติจนเกิดปัญญาและเข้าถึงความจริงตามสภาวะของมันคือ ตถตา จนไม่หลงยึดติดในตัวตนว่ามีอยู่จริง เข้าใจภาษาของโลกที่ใช้เพื่อการสื่อสารสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาและมีให้เรียกชื่อกันนั้น เป็นเพียงสิ่งที่สมมติกันขึ้นมาเท่านั้น ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่าคำว่าตัวตนที่มีอยู่ในระดับสมมติสัจจะ ที่นำมาใช้กันนั้นแท้จริงแล้วไม่มีอยู่จริง ตัวตนในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นเป็นสิ่งที่ไม่มีได้มีอยู่ และตั้งอยู่จริง ตัวตนนั้นเป็นเพียงคำ ๆ หนึ่งที่ เป็นภาษาที่ถูกนำมาอธิบายความหมายเพื่อสร้างความเข้าใจกันเท่านั้น

๔.๒ การตีความและการเข้าใจเรื่องตัวตนในงานวรรณกรรมตามทัศนะของ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล

การตีความและการเข้าใจแนวคิดเรื่องตัวตนในงานวรรณกรรมของ เสกสรรค์ฯ นั้นอาศัยการนิยามเกี่ยวกับเนื้อหาของเรื่องตัวตนที่ปรากฏในงานวรรณกรรมแต่ละเล่มที่ได้รวบรวมไว้ในเรื่องต่าง ๆ และวิเคราะห์จนได้ข้อสรุปเกี่ยวกับเรื่องนี้ซึ่งสามารถอธิบายได้คือ ตัวตนตามความหมายของเสกสรรค์ฯ นั้นมีอยู่ใน ๓ แบบ คือ ๑.ตัวตนที่เป็นวัตถุคือกาย ๒. ตัวตนที่เป็นชุดความคิดหรือมโนทัศน์ต่าง ๆ ๓. ตัวตนที่หมายถึงอัตลักษณ์ (Identity)

ซึ่งทั้งตัวตนใน ๓ แบบนี้สามารถมองผ่านในลักษณะที่แตกต่างกันได้คือ ๔ ลักษณะคือ ๑. ตัวตน ที่เป็นความหมายในทางพุทธปรัชญาเถรวาทคือในลักษณะที่เป็นบัญญัติ ๒. ตัวตน ที่เป็นความหมายในทางสังคมคือรูปแบบที่เป็นชุดความคิดในการดำเนินชีวิตในแบบต่าง ๆ เช่นแบบปัจเจกบุคคล แบบสังคมนิยม หรือแบบประชาธิปไตย ๓. ตัวตน ที่เป็นความหมายในทางจารีตและ

วัฒนธรรมคือการอบรมเลี้ยงดู และการศึกษา ผ่านชุดความคิดในแบบต่าง ๆ กัน เช่นการอบรมเลี้ยงดูผ่านจารีตที่เป็นพุทธศาสนา และ ๔. ตัวตน ที่มีความหมายที่เป็นวัตถุคือกาย ที่สามารถพิสูจน์ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง ๕ หรือผ่านการพิสูจน์ในทางวิทยาศาสตร์

ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องตัวตนในงานวรรณกรรมที่เป็นการให้ความหมายเกี่ยวกับตัวตน และลักษณะทั้ง ๔ ลักษณะของตัวตนที่ปรากฏในงานวรรณกรรมนั้น สรุปได้ว่ามาจากปัจจัยหลัก ๒ ประการที่เกี่ยวข้องกับผู้สร้างสรรค์งานวรรณกรรมคือ

ปัจจัยที่ ๑ คือตัวตนที่ได้รับการประสบการณ์ของชีวิต ตัวตนที่ได้รับการประสบการณ์ของชีวิตหมายถึงชีวิตในวัยเด็กและสภาพแวดล้อมตลอดจนการอบรมเลี้ยงดูที่ผูกพันอยู่กับพุทธศาสนาและประเพณีนิยมตลอดจนสังคม ซึ่งมากกว่าการศึกษาแบบที่เป็นวิชาการ ชีวิตในวัยเด็กของเสกสรรค์ฯ ที่เคยเป็นเด็กวัดและรับใช้พระภิกษุซึ่งเป็นตาของตนเองมาระยะเวลาหนึ่ง ทำให้การซึมซับกับคำสอนในทางพุทธศาสนาที่เป็นเบื้องต้นมีบทบาทเป็นอย่างยิ่งในชีวิตช่วงนี้ ซึ่งแสดงผ่านออกมาให้เห็นในงานวรรณกรรมของตนเอง “ผมคงไม่ใช่ชาวพุทธในความหมายธรรมะธัมโม แต่มันซึมอยู่ในความเป็นตัวผมมาตั้งแต่เล็กแต่น้อย เพราะว่าผมโตในวัดท่ามกลางกลิ่นธูปวันเพ็ญเคยได้รับการอบรมมาจากพระตั้งแต่เด็ก”^๑ ซึ่งตัวตนที่ได้รับจากประสบการณ์ของชีวิตนี้ เมื่อวิเคราะห์ผ่านตัวตนใน ๔ ลักษณะข้างต้นนั้น ประสบการณ์ของชีวิตสามารถอธิบายความหมายของตัวตนได้ทั้งหมด แต่ยังมีข้อแม้คือยังขาดความชัดเจนในการเข้าถึงความหมายทั้ง ๔ ลักษณะ

ปัจจัยที่ ๒ คือตัวตน ที่ผ่านการศึกษา (ทฤษฎี) ไม่ใช่แค่เพียงกระแสความคิดที่ได้รับการอบรมบ่มเพาะมาเฉพาะในรูปแบบของการปลูกฝังอบรมเลี้ยงดูเท่านั้น การศึกษาและประสบการณ์ชีวิตล้วนเป็นปัจจัยหล่อหลอมให้เกิดเป็นตัวตนในรูปแบบต่าง ๆ ที่ยึดถือในแต่ละช่วงชีวิตในงานเขียนของเขา

อย่างไรก็ตาม ทุกอย่างมันอาจจะจบลงแค่นั้นก็ได้ ถ้าสมมติว่าผมไม่ได้เคยออกจากบางปะกงแล้วไปเรียนหนังสือต่อหรือว่าไปทำอย่างอื่นอีกสารพัด แต่ว่าการที่ได้ออกมาจากรากเดิมตรงนั้นแล้วไปแสวงหาต่อในวิถีตะวันตก ถึงจุดหนึ่งมันพาให้เราหันไปเก็บข้อมูลในวัยเด็กมาครุ่นคิด เมื่อหันไปสำรวจตัวเองแล้วพบว่ามึนรากชาวพุทธอยู่เต็มไปหมดเลย คือมันไม่ใช่อยู่ในฐานะข้อมูลทางวิชาการ หากอยู่ในวัฒนธรรม อยู่ในจิตวิญญาณที่เราสังกัด เราเพียงแค่อาศัยวิธีการแบบฝรั่งคือความหมายว่าอาศัยความเป็นปัญญาชนสมัยใหม่มาช่วยให้เราเห็นสิ่ง

^๑เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, *ตัวตนและจิตวิญญาณ*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สามัญชน, ๒๕๔๕),

เหล่านี้เป็นระบบขึ้นและสามารถที่จะถึงมันมาอธิบายชีวิตของเรา อธิบายสิ่งที่เราพบเผชิญรวมทั้งน้ำมันเข้ามาอยู่ในงานเขียนโดยที่บางครั้งเราก็ไม่รู้ตัว^๒

หรือจะเป็นเนื้อหาขึ้นคือ

เสกสรรค์ที่เป็นเด็กบางปะกงโชคดีที่ได้ไปสหรัฐอเมริกาตั้งแต่อายุสิบแปดขวบ เสกสรรค์ที่เรียนธรรมศาสตร์รู้สึกตัวเองโชคดีที่เรียนไม่ทันจบก็ได้ไปโค่นระบอบเผด็จการ และเสกสรรค์ที่ออกจากป่ารู้สึกโชคดีว่าตัวเองยังไม่ตาย แล้วยังมีโอกาสได้ไปต่อปริญญาเอกอะไรแบบนี้...เป็นลูกโซ่มา^๓

การทำความเข้าใจถึงแนวคิดเรื่องตัวตนในระดับการศึกษาที่เป็นทฤษฎีนี้ เป็นการทำความเข้าใจในระดับที่เป็นความหมายในแบบต่าง ๆ ที่ถูกอธิบายไว้นักคิด นักเขียนที่สำคัญ ๆ ซึ่งเมื่อวิเคราะห์สามารถสรุปได้ว่าความเข้าใจในระดับของการศึกษานี้จะมีความชัดเจนอย่างมากในการรับรู้เกี่ยวกับเรื่องตัวตนในลักษณะทั้ง ๔

จะเห็นได้อย่างชัดเจนถึงแนวคิดเรื่องตัวตนที่ปรากฏในงานวรรณกรรมของ เสกสรรค์ฯ เมื่อมองผ่านบทสรุปจากปัจจัยหลัก ๒ ประการที่ทำให้เกิดความเข้าใจเรื่องตัวตนในงานวรรณกรรมเล่มต่าง ๆ ทำให้สามารถวิเคราะห์เรื่องตัวตนต่อไปได้ในหัวข้อที่ ๓ ที่จะได้กล่าวถึงนี้คือ

๔.๓ แนวคิดเรื่องตัวตนในงานวรรณกรรมของ เสกสรรค์ ประเสริฐกุลตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

จากการศึกษาแนวคิดเรื่องตัวตนที่ปรากฏในงานวรรณกรรมที่มีการตีพิมพ์ ๓๓ เล่มของ เสกสรรค์ ฯ นั้น จะเห็นได้อย่างชัดเจนถึงการเข้าใจเรื่องตัวตนตามความหมายของ เสกสรรค์ฯ และหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะวิเคราะห์แนวคิดเรื่องตัวตนในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในงานวรรณกรรมออกมาให้เห็นอย่างชัดเจนในการทำความเข้าใจของผู้สร้างสรรค์งานวรรณกรรม ดังที่ได้กล่าวอ้างไว้จากความข้างต้นว่า ด้วยการอบรมเลี้ยงดูในวัยเด็กที่ผูกพันอยู่กับขนบธรรมเนียมตลอดจนประเพณีและวัฒนธรรมที่เป็นพุทธศาสนา ดังนั้นจึงพอจะกล่าวออกมาได้ว่าพุทธศาสนาเองมีบทบาทอย่างมากในการหล่อหลอมและสร้างชุดความคิดความเข้าใจเกี่ยวกับคำสอนของพุทธศาสนา แต่การประเมินเพียงแค่นี้แล้วจะตัดสินลงไปเลยว่าผู้สร้างสรรค์งานวรรณกรรม นำเสนองานเขียนของตนเองผ่าน

^๒ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, *ตัวตนและจิตวิญญาณ*, หน้า ๒๑.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘.

มุมมองที่เป็นตัวตนในพุทธปรัชญาเถรวาททั้งหมด คงจะเป็นการประเมินที่ดูจะเกินเลยจากความจริง มากจนเกินไป เพราะสำหรับคนบางคนถึงแม้ว่าจะเป็นพุทธศาสนิกชนแบบเต็มตัว อาจจะไม่มีความคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้เลยก็เป็นได้ ดังนั้นเพื่อความเป็นธรรมในการประเมินและวิเคราะห์เกี่ยวกับ เรื่องตัวตนในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในงานวรรณกรรมนั้น ผู้วิจัยต้องอาศัยข้อความที่ปรากฏอยู่ในงานวรรณกรรมมาอ้างอิง เพื่อให้เห็นอย่างชัดเจนและมีน้ำหนักน่าเชื่อถือ

ในงานวรรณกรรมของเสกสรรค์ฯ การอธิบายแนวคิดเรื่องตัวตนในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ กล่าวไว้ได้อย่างชัดเจนมากที่สุดคือในการกล่าวนำของผู้เขียนที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมเล่มล่าสุดคือ เรื่องบุตริตาแห่งดวงดาว ถือได้ว่าเป็นบทสรุปของชีวิตที่ตกผลึกจนสามารถอธิบายถึงแนวคิดเกี่ยวกับ ตัวตนในพุทธปรัชญาเถรวาทออกมาได้ทั้งสองลักษณะดังนี้ตัวตนในระดับที่เป็นบัญญัติคือการ เกี่ยวข้องกับภาษา เสกสรรค์ฯ ให้คำอธิบายไว้ว่า

ผมไม่ปฏิเสธหรือกว่า ถ้อยคำภาษาที่มนุษย์คิดขึ้นเป็นของมีประโยชน์ รวมทั้งการจัด ประเภทหมวดหมู่ให้แก่สรรพสิ่งและปรากฏการณ์ต่าง ๆ ก็อาจเป็นเรื่องจำเป็น... อย่างไรก็ตาม เราคงต้องยอมรับว่า ศัพท์แสงหรือคำนิยามทั้งหลายประดามี ถึงอย่างไรคงครอบคลุมความ จริงของโลกไม่ได้ครบถ้วน และจะว่าไปแล้ว อันตรายอย่างหนึ่งของชีวิตก็อยู่ตรงนั้น อยู่ที่ว่า การ ยึดถือคำจำกัดความต่าง ๆ อย่างเข้มงวด แล้วสร้างโลกสมมติขึ้นมาอย่างไม่รู้ตัว... นานมาก ที่เดียวที่ผมเคยนิยามตัวตนไว้ด้วยศัพท์แสงสารพัด เป็นนักรบ้าง เป็นนักเลงบ้าง เป็นสภาพ บุรุษ เป็นลูกผู้ชาย กระทั่งเป็นนักคตินักบวช และนักปฏิบัติ ฯลฯ จากนั้นตัดแต่งชีวิตให้ เป็นไปตามคำจำกัดความที่ตนเองยึดมั่น ผมยอมสู้ทนกับทฤษฎีทรมานและยินดีทะเลาะกับ โลกทั้งโลกเพื่อรักษาตัวตนให้เป็นไปตามที่จินตนาการเอาไว้... ที่สำคัญที่สุด ผมพบว่าความ เป็นจริงของชีวิตมีรายละเอียดซับซ้อนเกินกว่าจะถูกคุมขังไว้ในนิยามเหล่านั้น... มันไม่ใช่เรื่อง ง่ายที่จะออกจากโลกที่เราบัญญัติขึ้น... มันก็ยากอีกที่คนเราจะไม่คิดว่าตนเองคือสิ่งพิเศษอัน แยกขาดจากโลกที่เหลือ... มีฉันมีเธอ มีเรามีเขามีคนมีสัตว์ มีพืชและสิ่งของ... จากนั้น เราก็ เข้าหาทุกอย่างในฐานะผู้อื่น สิ่งอื่น.. เรากับโลกเป็นผู้อื่นของกันและกัน ซึ่งทำให้เรากลายเป็น ผู้ถือครองหรือไม่ก็เป็นผู้ถูกยึดครอง เป็นทั้งผู้ต้อนรับ ผู้ปฏิเสธ เป็นผู้เห็นด้วย หรือไม่ก็เป็นผู้ ต่อต้าน เป็นมิตร เป็นศัตรู เป็นผู้รัก ผู้ชิงชัง ผู้ให้ ผู้รับ ผู้สร้าง ผู้ทำลาย ฯลฯ พุดง่าย ๆ คือ เราตั้งตัวเป็นศูนย์กลางของทุกสิ่งทุกอย่างและตัดสินคุณค่าความหมายของผู้อื่นสิ่งอื่นจาก

ความพอใจหรือไม่พอใจ... กล่าวอีกแบบหนึ่งคือ เราหลุดลอยไปจากความจริงเบื้องหน้าโดยไม่รู้ตัว^๔

การวิเคราะห์ถึงความเข้าใจเกี่ยวกับตัวตนในพุทธปรัชญาเถรวาทระดับที่เป็นบัญญัติ (ภาษา) ที่ผู้สร้างสรรค์งานวรรณกรรมนำเสนอออกมาให้เห็นอย่างชัดเจนและอธิบายได้อย่างถูกต้องถึงตัวตนที่เป็นในรูปบัญญัติซึ่งมีส่วนที่ตรงกับ ตัวตนในระดับบัญญัติในพุทธปรัชญาเถรวาทเช่นกัน

จากการวิเคราะห์แนวคิดเรื่องตัวตนในงานวรรณกรรมของ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท ผู้วิจัยสามารถที่จะสรุปออกมาได้ว่า ตัวตนที่ปรากฏในงานวรรณกรรมทั้ง ความหมายและภาษาที่สื่อสารออกมานั้น เป็นสิ่งที่ผู้สร้างสรรค์งานวรรณกรรมสื่อสารและใช้ภาษาในการอธิบายความหมายในระดับที่เป็นเรื่องของสมมติบัญญัติ ซึ่งเป็นการนำเสนอผ่านชุดความคิดของเขาเองที่ประสานทั้งประสบการณ์ของชีวิตบวกกับการได้รับการศึกษาจากทฤษฎีต่าง ๆ ซึ่งในเจตนาของผู้สร้างสรรค์งานวรรณกรรมนั้นมีความประสงค์ที่ต้องการที่จะนำเสนอทางเลือกของชีวิตอีกทางหนึ่งที่ตนเองคิดว่าเป็นหนทางที่ถูกต้องให้กับมนุษย์ (ผู้อ่าน) เพื่อก่อให้เกิดความสุขและความสงบทั้งความสุขในระดับปัจเจกบุคคลและสังคมคือ ๑.การพัฒนาให้เกิดความสมบูรณ์ทางด้านจิตวิญญาณเพื่อการก้าวพ้นจากความทุกข์ของชีวิต และ๒.การสร้างสรรค์สังคมในระดับต่าง ๆ เพื่อก่อให้เกิดความสงบ

แนวคิดเรื่องตัวตนที่ปรากฏในงานวรรณกรรมนั้นเมื่อมองอย่างให้ความเป็นธรรมกับผู้สร้างสรรค์งานวรรณกรรมแล้ว เป้าหมายสูงสุดของความเป็นมนุษย์ตามแนวคิดของเขานั้น เมื่อนำแนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาทเข้ามาเป็นกรอบจะเห็นได้ว่าผู้สร้างสรรค์งานวรรณกรรมมีความต้องการที่จะถึงซึ่งสภาวะความสมบูรณ์ของมนุษย์คือการหลุดพ้นจากความทุกข์อย่างสิ้นเชิง แต่ภาษาที่นำเสนอออกมานั้นจะสามารถวิเคราะห์ได้แค่ในระดับที่เป็นเพียงสมมติบัญญัติเท่านั้น ไม่ใช่มีเพียงความหมายของคำว่าตัวตนที่เกี่ยวข้องกับพุทธปรัชญาเถรวาทเพียงเท่านั้น เพื่อให้ความเป็นธรรมกับผู้สร้างสรรค์งานวรรณกรรมแนวคิดเรื่องตัวตนที่ปรากฏในงานวรรณกรรมของเขานั้นจะเห็นได้ว่าแนวคิดเรื่องตัวตนนั้นมีอยู่หลายชุดความคิดที่นำเสนอออกมา ทั้งนี้ผู้วิจัยมีความคิดเห็นต่อแนวคิดเรื่องตัวตนที่ปรากฏในงานวรรณกรรมเหล่านี้และสามารถสรุปได้ดังนี้

๑. แนวคิดเรื่องตัวตนในระดับบัญญัติในพุทธปรัชญาเถรวาทหมายถึง การอธิบายเรื่องตัวตนในงานวรรณกรรมที่ยังเป็นเพียงอัตลักษณ์ที่แสดงออกมาเพื่อยืนยันความเป็นตัวของตัวเองอยู่ โดยยังเป็นเพียงชุดความคิดต่าง ๆ ที่นำเสนอออกมาเพื่อสื่อสารกับผู้อ่าน

๒. แนวคิดเรื่องตัวตนในระดับปรมาตมในพุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง การนำเสนอแนวทางของชีวิตที่ปรากฏในงานวรรณกรรม โดยนำเอาเป้าหมายสูงสุดของพุทธปรัชญาเถรวาทมา

^๔เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, บุตรธิดาแห่งดวงดาว, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สามัญชน, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑-๑๘.

นำเสนอคือการพันทุกข้ออย่างสิ้นเชิง ซึ่งภาษากับการอธิบายความหมายนั้นอาจจะไม่ตรงกับที่ปรากฏในคัมภีร์ของพุทธศาสนาแต่เมื่อมองผ่านบริบทที่แวดล้อมผู้สร้างสรรค์งานวรรณกรรมแล้ว จะเห็นถึงเจตนาที่แท้จริงของเขาว่า ถึงที่สุดแล้วตัวของเขาเองมีความต้องการที่จะพัฒนาตัวเองให้ถึงความสมบูรณ์สูงสุดของความเป็นมนุษย์ นั่นคือการปราศจากความทุกข์อย่างสิ้นเชิงเช่นเดียวกัน

๓. แนวคิดเรื่องตัวตนที่มองในแบบองค์รวมที่เหมือนกับแนวคิดของเซ็นหมายถึงความคิดที่ตกผลึกผ่านการสร้างสรรค์ออกมาในงานเขียนเล่มหนึ่งเรื่อง ผ่านพบไม่ผูกพัน ซึ่งถูกวิเคราะห์ผ่านนักเขียนด้านเซ็น ว่ามีความเป็นแนวคิดแบบเซ็นในงานเขียนเล่มนี้เป็นอย่างมาก โดยมีมุมมองเกี่ยวกับตัวตนที่สัมพันธ์กับความจริงเพื่อเข้าถึงความเป็นมนุษย์ โดยเชื่อมโยงความจริงกับความงามเข้าด้วยกันเพื่อถึงความสมบูรณ์พร้อม

๔. แนวคิดเรื่องตัวตนในมุมมองที่เป็นปรัชญาวิทยาศาสตร์หมายถึงมุมมองที่มีต่อมนุษย์ในด้านที่เป็นวัตถุคือกายนั้น เขาเองได้พูดถึงการก่อกำเนิดขึ้นมาของชีวิตในแบบที่เป็นการพิสูจน์มาในแนวคิดทางวิทยาศาสตร์คือ การเกิดขึ้นมาจากฝุ่นธุลีที่ลอยอยู่ในเอกภพมาทำปฏิกิริยากันภายใต้สภาพของอากาศ สถานที่ และเวลา การถือกำเนิดมนุษย์จึงเกิดขึ้น โดยที่ตัวผู้สร้างสรรค์งานวรรณกรรมเองได้นำข้อมูลจากตำราทางวิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์ และชีววิทยา มาในการอ้างอิงเหตุผลที่ตนเองเชื่ออย่างนั้น

๕. แนวคิดเรื่องตัวตนในแบบที่เป็นปัจเจกบุคคลแบบปรัชญาตะวันตกหมายถึง ตัวตนที่ความหมายถึงชุดความคิดแบบต่าง ๆ ของแต่ละคนที่ล้วนต้องให้ความเคารพในสิทธิ และเสรีภาพของกันและกัน ตัวตนในความหมายนี้จะมีลักษณะที่เป็นการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุขภายใต้กฎเกณฑ์คือกฎหมาย